

осмысленности ранней детской речи // Вопросы психологии. 2012. №2. 45-55. **7. Tseitlyn S.N.** Язык у ребенка: Лингвистика детской речи. Учебное пособие. М.: Humanyt. yzd. tsentr VLADOS, 2000. 240 с. **8. Di Giorgio E., Turati C., Altoè G., Simion F.** face detection in complex visual displays: an eye-tracking study with 3- and 6-month-old infants and adults // Journal of experimental child psychology. 2012. 113. 66-77. **9. Einspieler C., Sigafos, J., Bartl-Pokorny K. D., Landa R., Marschik P. B., Bölte S.** (2014). Highlighting the first 5 months of life: general movements in infants later diagnosed with autism spectrum disorder or Rett syndrome // Research in autism Spectrum Disorders. 8(3). 286-291. **10. Kuhl P.K.** early language acquisition: Phonetic and word learning, neural substrates, and a theoretical model // In B. Moore, J. Tyler & W. Marslen-Wilson (eds.), *The Perception of Speech: from Sound to Meaning*. Oxford, UK: Oxford University Press. 2009. pp 103-131. **11. Lobo M.A., Galloway J.C.** The onset of reaching significantly impacts how infants explore both objects and their bodies // *Infant Behavior and Development*. 2013. 36. 1. 14-24. **12. Nakayama H.** Emergence of amae crying in early infancy as a possible social communication tool between infants and mothers // *Infant Behavior & Development*. 2015. 40. 122-130.

Received 02.03.2021

Accepted 02.04.2021

УДК 373.2:387

DOI 10.32626/2413-2578.2021-17.230-239

Ю.В. Шевченко

julia_shevchenko81@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-1861-3433>

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Відомості про автора. Шевченко Юлія, магістр спеціальної психології, науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами. Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна. У колі наукових інтересів: інклюзивне навчання та спеціальна освіта дітей із психофізичними порушеннями, історія, раннє втручання. Корекційно-розвиткова робота. E-mail: julia_shevchenko81@ukr.net.

Information about the author. Yulia Shevchenko, Master of Special Psychology, Researcher of the Department of Psychological and Pedagogical Support of Children with Special Needs. Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. Research interests: inclusive education and special education of children with mental and physical disorders, history, early intervention. correctional and developmental work. Email: julia_shevchenko81@ukr.net.

Відомості про наявність друкованих статей: 1. Шевченко Ю.В. Соціалізація дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти в Україні. // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 9, у 2 т./ за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.– Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. **2. Шевченко Ю.В.** Особливості організації корекційно-розвиткової роботи у дітей з ментальними порушеннями. // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць / за ред. В.В. Засенка. Київ: ФОП «Симоненко О. І.», 2020. Вип. 16. 412 с. **3. Шевченко Ю.В.** Актуальні питання психолого-педагогічний супроводу сімей, які виховують дітей з інтелектуальними порушеннями. // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць / за ред. В.В. Засенка. Київ: ФОП «Симоненко О. І.», 2020. Вип. 17. 299 с.

Шевченко Ю.В. Формування соціальних компетенцій у дітей із синдромом дауна дошкільного та молодшого шкільного віку (теоретичний аспект). У статті розкрито особливості формування соціальних компетенцій у дітей із синдромом Дауна дошкільного та молодшого шкільного віку в теоретичному контексті. Окреслено основні засади та рівні психологічної підтримки та допомоги дітям з особливими освітніми потребами даної категорії, окреслено складові ефективності психологічного супроводу та основні напрями діяльності під час розвитку соціальних компетенцій. Звернено увагу на діагностичну, консультативну та корекційну роботу в процесі навчання, соціалізації і життєдіяльності таких осіб. Мета статті полягає у визначенні стратегії формування соціальних компетенцій у дітей із синдромом Дауна дошкільного та молодшого шкільного віку, особливостей психологічного супроводу даної категорії дітей, їхніх родин і формулюванні напрямів роботи. Обґрунтовано, що психологічний супровід дітей з синдромом Дауна є пролонгованим, динамічним процесом, цілісною діяльністю психологічної служби освітнього закладу, яка складається з різних взаємопов'язаних компонентів.

Ключові слова: соціальні компетенції; дитина з синдромом Дауна; психологія; психолого-педагогічна підтримка; корекційна робота.

Шевченко Ю.В. Формирование социальных компетенций в детей с синдромом дауна дошкольного и младшего школьного возраста (теоретический аспект). В статье раскрыты особенности формирования социальных компетенций у детей с синдромом Дауна дошкольного и младшего школьного возраста в теоретическом контексте. Определены основные принципы и уровни психологической поддержки и помощи детям с особыми образовательными потребностями данной категории, определены составляющие эффективности психологического сопровождения и основные направления деятельности при развитии социальных компетенций. Обращено внимание на диагностическую, консультативную и коррекционную работу в процессе обучения, социализации и жизнедеятельности таких лиц. Цель статьи заключается в определении стратегии формирования социальных компетенций у детей с синдромом Дауна дошкольного и младшего школьного возраста, особенностей психологического сопровождения данной категории детей, их семей и формулировке направлений работы. Обосновано, что психологическое сопровождение детей с синдромом Дауна является пролонгированным, динамичным процессом, целостной деятельностью психологической службы образовательного учреждения, которая состоит из взаимосвязанных компонентов.

Ключевые слова: социальные компетенции; ребенок с синдромом Дауна; психология; психолого-педагогическая поддержка; коррекционная работа.

Shevchenko Yu.V. Formation of social competencies in children with down syndrome of preschool and primary school age (theoretical aspect). The article reveals the peculiarities of the formation of social competencies in children with Down syndrome of preschool and primary school age in a theoretical context. The basic principles and levels of psychological support and assistance to children with special educational needs of this category are outlined, the components of the effectiveness of psychological support and the main activities during the development of social competencies are outlined. Attention is paid to diagnostic, consultative and corrective work in the process of training, socialization and life of such persons. The purpose of the article is to determine the strategy of formation of social competencies in children with Down syndrome of preschool and primary school age, features of psychological support of this category of children, their families and the formulation of areas of work. It is substantiated that psychological support of children with Down syndrome is a prolonged, dynamic process, a holistic activity of the psychological service of the educational institution, which consists of the following interrelated components: systematic psychological assistance to children with Down syndrome in the form of counseling, psychocorrection, psychological support; psychological assistance to parents raising such children; monitoring the psychological, pedagogical and

social status of the child in the dynamics of his mental development; organization of life of children with special needs in society, taking into account their mental and physical capabilities. An effective solution to these issues is to involve children with Down syndrome in an inclusive educational environment, which provides for the creation of special conditions to meet their educational needs (organizational and methodological, psychological and pedagogical, correctional and developmental, etc.) in learning and socialization.

Key words: social competencies; a child with Down syndrome; psychology; psychological and pedagogical support; correction work.

Постановка проблеми. Проблема соціалізації дітей із синдромом Дауна, надання їм комплексної психолого-педагогічної допомоги в останні роки стала предметом особливої уваги науковців та фахівців. Інтерес доданої проблеми значною мірою зумовлений наявністю стійких негативних стереотипів щодо можливостей розвитку дітей з синдромом Дауна та відсутністю науково обґрунтованих даних про можливості їхнього навчання та виховання. Сім'ї, в яких виховуються діти з синдромом Дауна, страждають від нестачі психологічної, педагогічної та соціальної підтримки, і особливо від негативного ставлення суспільства до них [6].

Синдром Дауна – один з найпоширеніших генетичних розладів. Дитина з цією патологією може з'явитися в будь-якій сім'ї, у батьків будь-якого віку, національності, релігії, соціального прошарку. Синдром Дауна – загальне генетичне захворювання, при якому в клітинах дитини є зайва хромосома з моменту зачаття. У деяких дітей, але не у всіх, є медичні проблеми, які можуть вплинути на їх розвиток. Найпоширеніші з них – гіпотонія, вади серця, проблеми зі слухом та зором. Діти з синдромом Дауна мають специфічні характеристики, їх темпи зростання можуть бути дуже широкими. Діти з синдромом Дауна зазнають тих самих впливів сприятливих і несприятливих факторів навколишнього середовища, що і звичайні діти. До них належать: стан здоров'я, соціальний та сімейний статус, стать, якість батьківського піклування та освіти.

Перспективи розвитку дитини з синдромом Дауна можуть бути різними. До недавнього часу вважалося, що вони мають важкий ступінь інтелектуальних порушень, а коли вирости, стали залежними від людей маючи більш складні та важкі порушення здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціальних компетентностей у дітей з особливими потребами перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених (О. Бабяк, Л. Прохоренко, Н. Баташевої, О. Орлова, В. Андрущенко, М. Ярмаченка, Е. Андрєєвої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. Ярської-Смирнової, О. Акімової) та зумовлює необхідність її подальшої розробки, зокрема, щодо впровадження інклюзивного навчання. Проблема психолого-

педагогічного супроводу дітей із синдромом Дауна є об'єктом дослідження багатьох вчених, зокрема: В. Бондар, С. Волкова, І. Іванова, Т. Євтухова, А. Капська, Л. Дольнікова, О. Берянич, В. Ляшенко, О. Савченко, О. Столяренко, А. Шевчук та ін.; проблему розвитку дітей із синдромом Дауна досліджують: А. Альохіна, М. Беркетова, П. Жиянова, Т. Медведєва (аналізували питання пізнавальної діяльності мовлення); Н. Тертична, Г. Головань (нестійкість афективної сфери – від в'ялості, апатії, до розгальмованості, збудливості); К. Давиденкової, І. Ліберман, А. Кошелєва (надмірну здатність розконцентрувати увагу); також дослідники розвитку навичок спілкування дітей із синдромом Дауна сучасного періоду (О. Чеботарьова, І. Гладченко, Н. Гіренко, П. Лаунтеслагер, П. Уіндерс) та ін.

Численні світові дослідження присвячені вивченню різних аспектів соціальної компетентності та зв'язку її з життєвими цінностями (J. Allen), з поведінкою в ситуації стресу (С. Hanson). Особлива увага приділяється старшому дошкільному та молодшому шкільному віку як ключовому етапу формування соціальних компетенцій (Н. Калініна). Однак, у загальній, а особливо спеціальній психології, досліджень, спрямованих на вивчення питань соціальних компетенцій, вкрай недостатньо [7].

Мета роботи проаналізувати проблему формування соціальних компетенцій у дітей із синдромом Дауна дошкільного та молодшого шкільного віку в теоретичний аспект.

Виклад матеріалу дослідження. Синдром Дауна найпоширеніша генетична аномалія, спричинена присутністю додаткового генетичного матеріалу у хромосомі 21. За даними статистичних документів, ця патологія зустрічається з частотою 1:700. Ризик народження дитини із синдромом Дауна збільшується з віком матері, якщо вік перевищує 45 років, то це співвідношення складає 1:32. Ця закономірність є однаковою в різних країнах, кліматичних зонах, соціальних групах. Вона не залежить від способу життя батьків, стану їх здоров'я, шкідливих звичок, харчування, достатку, освіти, кольору шкіри, національності. Хлопчики й дівчатка з синдромом Дауна народжуються з однаковою частотою.

Як зазначають фахівці А. Альохіна, М. Беркетова, П. Жиянова, Т. Медведєва, у дітей із синдромом Дауна спостерігаються порушення в стані здоров'я та розвитку. Найбільш характерними для цих дітей є порушення зі сторони фізичного розвитку, патологія слуху, зору, м'язової системи, вроджені вади серця, порушення інтелекту різного ступеня, часто виникають захворювання щитоподібної залози, системи травлення тощо. Тому проблема організації медико-психологічного супроводу дітей раннього віку з синдромом Дауна, моніторингу їхнього стану здоров'я та психомоторного розвитку набувають все більшої актуальності, що пов'язано з вирішальним значенням перших років життя для подальшого

розвитку та адаптації дитини з синдромом Дауна, особливо важливим питанням у розвитку даної категорії дітей виступає набуття соціальних компетентностей [10].

Поняття соціальної компетентності у вітчизняній психологічній науці вперше було вжито О. Ветошкіним і З. Гончаровим. Воно було також використане М. Докторович, А. Кукліним як «розуміння цільового призначення соціальних інститутів, норми стосунків й уміння особисто здійснювати соціальні технології». Ми розглядаємо соціальну компетентність як адаптаційне явище, в якому функціонування адаптаційного механізму забезпечує соціально-психологічна підготовленість особистості [9].

Із зазначеного видно що в сучасній педагогічній науці немає конкретизації поняття «соціальна компетентність» вона представляється певними соціальними навичками, наявність яких дозволить особистості увійти в рольову структуру суспільства але це ж в рівній мірі відноситься і до соціальної адаптації і до соціалізації. Отже набуття знань, умінь і навичок стають не підсумком отримання освіти, а якоюсь проміжною метою обов'язковою, але не головною складовою частиною результату освіти, формування компетентного спеціаліста [8].

Компетенція є сферою відносин, що існують між знанням і дією в людській практиці. Без знань немає компетенцій, але не всяке знання і не у всякій ситуації проявляє себе як компетенція. Загальною основою, що характеризує точку зору різних авторів (С. Кулачківської, С. Ладивір, Т. Поніманської, С. Якобсона, А. Дьоміна, А. Кирилова), є те, що знання людини виступають потенціалом, науково-практичним багажем, яким вона володіє, але привести їх у дію можуть лише додаткові фактори [5].

Л. Мітіна розуміє під компетентністю дитини поєднання знань, умінь, навичок, а також способів і прийомів їхньої реалізації в діяльності, в спілкуванні, розвитку (саморозвитку) особистості. Більш широке і загальне розуміння, причому близьке до визначення Равенна, ми бачимо у А. Черемісіної. Вона визначає компетентність як стійку здатність людини до діяльності зі знанням справи, «яка складається з глибокого розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем, досвіду, наявного в цій галузі, активного оволодіння її найкращими досягненнями, уміння вибирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам місця і часу, почуття відповідальності за досягнуті результати» [11].

На думку О. Лебедевої «під ключовими компетенціями стосовно освіти розуміється здатність дитини самостійно діяти в ситуації невизначеності при вирішенні актуальних для них проблем. Компетентність – це здатність діяти в ситуації невизначеності».

Найважливіша комплексна характеристика особистості, яка включає низку аспектів: інтелектуальний, мовленнєвий, соціальний та ін., які відображають досягнення особистісного розвитку дитини.

Соціальна компетентність дитини включає в себе аспекти:

- Мотиваційний (ставлення до іншої людини як найвищої цінності, прояв доброти, допомоги, милосердя);
- Когнітивний аспект (пізнання іншої людини: розуміння її інтересів, потреб, настрою, її труднощів, її емоційного стану);
- Поведінковий аспект (пов'язаний з вибором етично цінних зразків поведінки) [2].

Л. Трубайчук, розглядаючи процес соціального розвитку дитини як сукупність безперервних закономірних змін в особистості, що приводять до виникнення нових якостей, таким чином формулює поняття соціальних компетенцій дитини: «це набуті дитиною даного віку компетенції, необхідні для входження зростаючої особистості в суспільство..., цінні для його подальшої життя уміння і навички колективної поведінки і колективної діяльності, вміння приймати спільні цілі, здійснювати пізнавальну діяльність, звикати до саморегламентації своєї активності, до узгодження її з іншими людьми на основі загальнолюдських цінностей, завдяки чому і формується соціальний досвід і соціальна зрілість» [1].

Узагальнення та аналіз психолого-педагогічної наукової літератури дозволяє сформулювати поняття «соціальна компетентність» стосовно дітей дошкільного віку з синдромом Дауна, а також визначити початкові компетенції, сукупність яких складає соціальну компетентність. Ми використовуємо замість терміну «ключові соціальні компетенції» термін «початкові компетенції», підкреслюючи тим самим, що мова йде про дітей із синдромом Дауна. Початкові компетенції, з яких складається соціальна компетентність, формулюємо в площині бачення цього питання А. Хуторським, Л. Трубайчук: ціннісно-сміслова; загальнокультурна; пізнавальна; комунікативна; особистісна [3].

До пізнавальної компетенції належить сукупність компетенцій в області самонавчання, уміння здобувати інформацію, переробляти її, оволодіння навчальними навичками і розумовими операціями, плануванням своїх дій, самоконтролем помилок за допомогою дорослого і без, навичками продуктивної і творчої діяльності, основами проєктивної діяльності.

Комунікативна компетенція – це сукупність компетенцій, які забезпечують дитині можливість активних безконфліктних взаємодій з людьми різного віку, реалізації спільної діяльності, отримання спільного результату, володіння різними видами комунікацій.

До особистісної компетенції відносяться компетенції, спрямовані на освоєння способів самостійної діяльності, вирішення проблем, що приведе в кінцевому підсумку до освоєння способів саморозвитку і самопізнання; а

також усвідомлення себе як особистості, здійснення самостійного вибору та вміння брати відповідальність за цей вибір. Коло самостійної діяльності, що приводить до самопізнання і саморозвитку досить широке – від самообслуговування і усвідомленого ставлення до свого здоров'я до формування особистісних якостей, самодисципліни, уміння підкоряти себе правилам [4].

Процес соціалізації дитини, формування компетенцій відбувається в певних соціальних умовах, які створюються дорослими. Вони складаються з багатьох шарів відносин з середовищем, людьми, зовнішніх впливів. Сукупність цих умов – те, що Л. Виготський і його послідовники називають «соціальною ситуацією розвитку» дитини.

В сучасних умовах освітні установи покликані допомогти дітям з синдромом Дауна самореалізуватися, придбати ті компетенції, які допоможуть їм успішно адаптуватися в суспільстві і самостійно будувати свою долю. Це можливо за умови створення грамотно побудованого соціокультурного середовища розвитку дитини в дошкільному чи шкільному закладі, надання можливості їй активно взаємодіяти з усіма компонентами середовища – значущими дорослими, однолітками, предметним і культурним змістом. Інша важлива умова – компетентний дорослий, який створює це середовище, підтримує його, трансформує в залежності від потреб дитини, і при цьому враховує всі аспекти розвитку її особистості.

Дорослий є провідником між дитиною і предметним світом, помічником в його освоєнні, консультантом і джерелом знань. Формування початкових компетенцій дитини найбільш ефективно відбувається в соціальному середовищі, де вона може проживати різні соціальні ролі, бути молодшою і потребуючою допомоги, бути старшою, помічником, наставником; будувати стосунки з дітьми різного віку, розуміти потреби і проблеми більш слабких. Це можливо, коли група дітей формується за різновіковими принципом [6].

На думку В. Кузьменко, перебіг адаптації залежить від віку, типу вищої нервової діяльності дітей, стану здоров'я, стилю виховання в сім'ї, рівня розвитку ігрових навичок, емоційності та контактності. Виходячи з цього, автор виділяє три групи дітей з різним характером пристосування до нових умов життя: перша група – діти з легкою і безболісною адаптацією; друга група – діти, які адаптуються повільніше й важче; третя група – діти, які важко пристосовуються до нових умов [8].

Збагачення соціального досвіду сприяє формуванню соціальної компетентності, яка означає складне полі компонентне утворення особистості, її інтегральну якість, що складається з цілого комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та виявляється в соціальній активності й гуманістичній спрямованості. Діти з синдромом

Дауна, за умови надання їм адекватної і своєчасної соціально-педагогічної допомоги можуть успішно соціалізуватися та розвиватися в умовах масових закладів [9].

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Соціалізація дітей із синдромом Дауна, а відтак і формування у них соціальних компетенцій є необхідною умовою розвитку дитини. Вітчизняні та зарубіжні автори підкреслюють важливість взаємодії дитини з іншими соціальної адаптації для повноцінного розвитку її особистості (А. Душка, Н. Компанець, Т. Куценко, Г. Смоляр, Є. Шиянов, Д. Шульженко, А. Чуприков, Т. Сак, Г. Хворова, М. Веденіна, О. Гаврилушкина, Т. Галкіна), особлива увага як в українських так і в зарубіжних дослідженнях приділяється взаємозв'язку спілкування і навчання.

Таким чином, для організації своєчасної корекційної допомоги дитині з синдромом Дауна необхідно виявити саме сенситивні періоди парціальних змін, їх тривалість до моменту виникнення стійких, якісних утворень в психіці. Реєстрація останніх є основою для побудови нових змістовних форм співпраці з дитиною і її найближчим оточенням. Незважаючи на виражену асинхронію психічних функцій щодо показників хронологічного віку, психічна діяльність дітей з синдромом Дауна має поступальний динамічний характер, що якісно міняє зміст стосунків з предметним світом і навколишніми людьми. Розвиток соціальних компетентностей дітей з синдромом Дауна – це досить трудомісткий і тривалий процес, в якому задіяні всі члени сім'ї та команда фахівців. Правильна і безперервна робота з набуття дітьми з синдромом Дауна соціального досвіду в подальшому буде сприяти соціалізації та інтеграції в звичайне середовище однолітків.

Бібліографія

1. **Андрєєва О.** (2014). Адаптація учнів першого класу: психологічний супровід // Психолог. № 18. 14–16;
2. **Афанасьєва В.** (2015). Дитина повинна відчувати любов до себе. Створюємо передумови для комфортної адаптації майбутніх першокласників // Початкова освіта. № 6. 44–46;
3. **Бабич С.** (2014). Адаптація першокласників: психокорекційний комплекс // Психолог. № 18. 17–22;
4. **Беляков Ю.А.** (1994). Якщо у дитини синдром Дауна // Сім'я і школа. № 10. 26–28.
5. **Безпарточна В.** (2015). Адаптація першокласників до умов школи: програма корекційно-розвивальних занять // Психолог. № 19–20. 11–26;
6. **Ворсанова С.Г.** Хромосомные синдромы, выявляемые в первые годы жизни ребенка; данные клинических, цитогенетических и молекулярно-цитогенетических исследований // Дефектология. № 1. 9–21;
7. **Інклюзивне навчання дітей з синдромом Дауна: порадник для батьків і спеціалістів /** Інформаційний буклет [Кушніренко Т. Ф., Луценко І. В., Обухівська А. Г., Найда Ю. М., Буров С. Ю. та ін.]; під редакцією Ю.А. Луценка. К.: ТОВ «ГАНЕША Компані». 44;
8. **Міненко**

А.В. (2016). Формування здатності до саморегуляції у дошкільників з синдромом Дауна. *Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.08*. Київ. **9. Мілевська О.П.** (2011). До проблеми розвитку комунікативних умінь у молодших дошкільників із синдромом Дауна // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія. Вип. 3. 127–133; **10. Ребенок** с синдромом Дауна. Первые годы: новое руководство для родителей / под ред. **Сюзан Дж. Скаллерап** / пер. с англ. О.К. Васильевой, М.Л. Шихиревой. Москва: Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2012. 424 с.; **11. Синдром** Дауна. Медико-генетический и социально-психологический портрет / под редакцией **Ю.И. Барашнева**. Москва: Изд-во «Триада – Х», 2007. 280 с.

References

1. **Andrieieva O.** (2014). Adaptatsiia uchniv pershoho klasu: psykholohichniy suprovid // *Psykholoh.* № 18. 14–16; **2. Afanasieva V.** (2015). Dytna povynna vidchuvaty liubov do sebe. Stvoriuiemo peredumovy dlia komfortnoi adaptatsii maibutnikh pershoklasnykiv // *Pochatkova osvita.* № 6. 44–46; **3. Babych S.** (2014). Adaptatsiia pershoklasnykiv: psykholohichniy kompleks // *Psykholoh.* № 18. 17–22; **4. Beliakov Yu.A.** (1994). Yakshcho u dytny syndrom Dauna // *Simia i shkola.* № 10. 26–28; **5. Bezpartochna V.** (2015). Adaptatsiia pershoklasnykiv do umov shkoly: prohrama korektsiino-rozvyvalnykh zaniat // *Psykholoh.* № 19–20. 11–26; **6. Vorsanova S.H.** Khromosomnye syndromy, vyivliaemye v pervyye hody zhyzny rebenka; dannyye klynycheskykh, tsytohennycheskykh y molekuliarno-tsytohennycheskykh yssledovanyi // *Defektolohiya.* № 1. 9–21; **7. Inkluzyvne** navchannia ditei z syndromom Dauna: poradnyk dlia batkiv i spetsialistiv / Informatsiinyi buklet [Kushnirenko T. F., Lutsenko I. V., Obukhivska A. H., Naida Yu. M., Burov S. Iu. ta in.]; pid redaktsiieiu Yu. A. Lutsenka. K.: TOV «HANEShA Kompani». 44; **8. Minenko A.V.** (2016). Formuvannia zdatnosti do samorehuliatcii u doshkilnykiv z syndromom Dauna. Avtoref. dys... kand. psykhol. nauk: 19.00.08. Kyiv; **9. Milevska O.P.** (2011). Do problemy rozvytku komunikatyvnykh umin u molodshykh doshkilnykiv iz syndromom Dauna // *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka.* Korektsiina pedahohika i psykholohiia. Vyp. 3. 127–133; **10. Rebenok** s syndromom Dauna. Первые годы: новое rukovodstvo dlia rodytelei / pod red. Siuzan Dzh. Skallerap / per. s anhl. O. K. Vasylevoi, M. L. Shykyrevoi. Moskva: Blyhotvorytelnyi fond «Daunsaid Ap», 2012. 424 s.; **11. Syndrom** Dauna. Medyko-henetycheskyi y sotsyalno-psykholohycheskyi portret / pod redaktsyei Yu. Y. Barashneva. Moskva: Yzd-vo «Tryada – Kh», 2007. 280 s.

Received 16.03.2021

Accepted 16.04.2021